

УДК 331.1

*Ірина Дідовець, к.е.н, доц. кафедри «Менеджмент»
(Державний економіко-технологічний
університет транспорту, м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Анотація. У статті автором було детально розглянуто поняття та зміст етики, її сутність, а також особливості розвитку професійної етики на сучасному етапі. Значну увагу було приділено її походженню, предметом досліджень якої є мораль і моральність. Автором статті здійснюється аналіз її значення та роль на сучасному етапі, виявляються тенденції її розвитку. Професійна етика розглядається, як прояв повсякденної моральної свідомості, а також як найважливіша умова для успішної діяльності організації, цілісним підґрунтям її динамічного зростання та своєрідною гарантією до підвищення ефективності. Автор описує види професійної етики, зокрема досліджує етику бізнесу (ділову етику), характеризує діловий етикет, який формується під впливом традицій і певних сформованих історичних умов конкретної країни. Окрему увагу присвячено корпоративній етиці, як частині ширшої, нормативної, системи, так званої корпоративної культури, що включає не тільки етичні, а й інші цінності, а також переконання, ритуали, символи. Автором обґрунтовано та висвітлено специфіку корпоративних етичних кодексів, де ключовими стандартами компетенцій (робочої поведінки) в них є такі: орієнтація на клієнта, мотивація на успіх, надійність, творчість, доброзичливі стосунки керівництва з персоналом, командна робота та ін.

Ключові слова: етика, професійна етика, етика бізнесу, ділова етика, діловий етикет, корпоративна етика, етичний кодекс, корпоративний кодекс.

© Дідовець І.В., 2015

*Ірина Дидовец, к.э.н., доц. кафедри «Менеджмент»
(Государственный экономико-технологический
университет транспорта, г. Киев)*

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Аннотация. В статье автором были детально рассмотрены понятие и содержание этики, ее сущность, а также особенности развития профессиональной этики на современном этапе. Значительное внимание было уделено ее происхождению, предметом исследований которой является мораль и нравственность. Автором статьи осуществляется анализ ее значения и роль на современном этапе, выявляются тенденции ее развития. Профессиональная этика рассматривается как проявление повседневного морального сознания, а также как важнейшее условие для успешной деятельности организации, целостным основой ее динамичного роста и своеобразной гарантией к повышению эффективности. Автор описывает виды профессиональной этики, в частности исследует этику бизнеса (деловой этике), характеризует деловой этикет, который формируется под влиянием традиций и определенных сложившихся исторических условий конкретной страны. Отдельное внимание посвящено корпоративной этике, как части более широкой, нормативной, системы, так называемой корпоративной культуры, включая не только этические, но и другие ценности, а также убеждения, ритуалы, символы. Автором обосновано и освещению специфику корпоративных этических кодексов, где ключевыми стандартами компетенций (рабочего поведения) в них: ориентация на клиента, мотивация на успех, надежность, творчество, доброжелательные отношения руководства с персоналом, командная работа и др.

Ключевые слова: этика, профессиональная этика, этика бизнеса, деловая этика, деловой этикет, корпоративная этика, этический кодекс, корпоративный кодекс.

*Irina Didovets, PhD Economics, Associate Professor
Department «Management»
(State Economy and Technology University of Transport, Kyiv)*

FEATURES OF PROFESSIONAL ETHICS AT THE PRESENT STAGE

Annotation. In the article the author were considered in detail the concept and content of ethics, its essence and peculiarities of professional ethics today. Special attention was paid to its origin, which is the subject of research ethics and morality. The author of the article is an analysis of its significance and role at this stage, are trends in its development. Professional ethics is seen as a manifestation of moral conscience everyday, as well as an essential condition for the success of the organization, integral foundation of dynamic growth and a guarantee for efficiency. The author describes the types of professional ethics, including the ethics explores the business (business ethics), business etiquette, which is influenced by the prevailing traditions and specific historical conditions specific country. Special attention is devoted to corporate ethics as part of broader, regulatory systems, so-called corporate culture, which includes not only ethical, but other values and beliefs, rituals, symbols. The author substantiated and coverage specifics of corporate codes of ethics, where the key competency standards (working behavior) they are: customer focus, motivation for success, reliability, creativity, friendly relationship with the staff leadership, teamwork and others.

Keywords: ethics, professional ethics, business ethics, business etiquette, corporate ethics, ethic code, corporate code.

Постановка проблеми. Наявність специфічних відносин між людьми в професійних групах формує особливість моральних норм, покликаних регулювати ці відносини. За всієї своєрідності цілей і завдань тієї чи іншої професії, які породжуються різними соціальними умовами, в них є і сталі елементи, що впливають із самої природи професійної діяльності. У сучасному суспільстві особисті якості індивіда досить показово виявляються і в його ділових характеристиках, ставленні до праці, рівні професійної придатності. Характер трудової діяльності в постіндустріальному суспільстві об'єктивно диктує не тільки нерозривну єдність професійних і моральних якостей людини, а й передбачає якісно новий рівень реалізації останніх. Все це визначає надзвичайну актуальність питань, що становлять зміст професійної етики.

На фоні економічних реформ, розвитку приватного підприємництва, формування нових ринкових відносин, а також за умов залучення закордонних інвестицій необхідність застосування нових методів менеджменту, зокрема значимість етики бізнесу (ділової етики), яка встановлює відповідальність підприємства чи компанії, а також регулює і узагальнює етичну поведінку співробітників та партнерів, набуває особливої актуальності.

Інтерес до феномену корпоративної етики зумовлений насамперед впливом корпоративної етики та культури на життя організації, її становище у зовнішньому світі, адже однією із засад гармонійного й успішного розвитку та діяльності будь-

якої організації чи колективу виступає саме формування корпоративної етики організації та укладення корпоративних етичних кодексів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна етика, етика бізнесу, корпоративна етика, корпоративні етичні кодекси є об'єктом різноманітних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Питання професійної етики і моралі розглядали Т. Парсонс, Е. Дюркгейм, М. Вебер, П. Козловські, М. Фрідмен, Р. Мілтон та ін. [4, 8, 10]. Різноманітні підходи, які сьогодні активно використовують в етиці бізнесу, розробили такі вчені, як І. Бентам, І. Кант, Д. Ролз, Д. Дж. Фрідтше [1, 2, 13, 14, 16, 17]. Моральні аспекти прийняття управлінських рішень вивчали І. Гурова, Ю. Петрунін, В. Борисов, Т. Чмут, Г. Чайка, Ю. Палеха та ін. [6, 7]; моральні фактори соціально-економічного прогресу, питання моралі в економіці досліджували О. Богомолів, Р. Грінберг, Л. Рубінштейн, Р. Ботавіна, О. Сердюк та ін. [3, 12]. Специфіку корпоративної етики та особливості корпоративних етичних кодексів висвітлювали Дж. Салліван, Д. Задихайло, О. Кібенко, Г. Назарова, О. Рихліцька [5, 9, 11]. Попри такі широкі дослідження даної проблематики, залишається актуальним аналіз її окремих елементів і аспектів, передусім з'ясування її значення і ролі на сучасному етапі та виявлення тенденцій її розвитку.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є встановлення особливостей розвитку професійної етики на сучасному етапі, в рамках чого необхідно висвітлити такі завдання: поняття та зміст і сутність професійної етики, її походження, види, значення і роль на сучасному етапі та тенденції розвитку; етика бізнесу (ділова етика), діловий етикет; корпоративна етика та корпоративні етичні кодекси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етика як вид людських знань виникла ще в античній Греції. Давньогрецький філософ Аристотель у IV ст. до н.е. вперше вжив термін *ethica* (етика) як наука про етичні чесноти (особисті якості), достоїнства характеру. Римський мислитель Цицерон переклав слово *ethica* із грецької на латинь як *moralis*. Так виникло вчення про етику, предметом досліджень якої є мораль і моральність.

Професійна етика має своїм завданням на основі методології етики обґрунтувати певну систему норм, що регулюють взаємовідносини людей у тій чи іншій сфері діяльності. Професій без специфічної моралі не існує, що накладає певні вимоги і певним чином відображається на моралі носіїв цієї професії.

У походженні професійної етики можна простежити взаємозв'язок моральних вимог з поділом суспільної праці і виникненням професії, на що вперше звернув увагу Аристотель, потім Е. Дюркгейм, а також теоретичною проблематикою професійної етики займалися І. Бентам, Ш.-Л. Монтеск'є, О. Конт та ін. З історичним розвитком зростала соціальна потреба в регулюванні відносин всередині трудових колективів і між ними. Так, виникнення перших професійно-етичних кодексів, статутів ремісничих цехів, купецьких гільдій, чернечих та рицарських орденів, суддів відбулось у період ремісничого поділу праці в умовах становлення середньовічних цехів у XI-XII ст. Саме тоді вперше констатують наявність у цехових статутах низки моральних вимог стосовно професії, характеру праці. Щоправда, професії, що мають життєво важливе значення для усіх членів суспільства, виникли ще в далекій давнині, і тому такі професійно-етичні кодекси, як „Клятва Гіппократа“, моральні приписи жерців, що виконували судові функції, відомі набагато раніше. З розвитком буржуазного суспільства і подальшим формуванням професій набуває розвитку й морально-професійна свідомість. Моральний склад людини зумовлювався

«кастовістю» професії (наприклад, відданість «босу», «фірмі» бізнесменів американського великого бізнесу). Мораль буржуазного суспільства була проіннята духом корпоративності – на перший план виставлялись інтереси професійної групи [8, с.9-10].

Поява професійної етики в часі передувала створенню наукових етичних уявлень про неї. Повсякденний досвід, необхідність у регулюванні взаємин людей тієї чи іншої професії привели до усвідомлення й оформлення вимог професійної етики. Тож професійна етика виникла як прояв повсякденної моральної свідомості, а потім вже розвивалася на основі узагальненої практики поведінки представників кожної професійної групи. Ці узагальнення містилися як у писаних, так і в неписаних кодексах поведінки, а також у формі теоретичних висновків.

Відтак, під професійною етикою прийнято розуміти історично сформовану сукупність моральних приписів, норм, кодексів, оцінок, наукових теорій про обов'язкову поведінку представника певної професії, його моральні якості, що впливають із соціальних функцій і зумовлені специфікою трудової діяльності [8, с.12].

Змістом професійної етики є: 1) ставлення трудових колективів і кожного спеціаліста зокрема до суспільства в цілому, класів, прошарків, їх інтересів; 2) моральні якості особи спеціаліста, що забезпечують найкраще виконання професійного обов'язку; 3) специфіка моральних взаємин спеціалістів і людей, що є безпосередніми об'єктами їх діяльності; 4) взаємовідносини всередині професійних колективів і ті особливі для даної професії моральні норми, які виявляють ці відносини; 5) професійна діяльність як моральнісна риса особистості; 6) особливості професійного виховання, його цілі й методи.

Професійна етика не створює норм, особливих нормативів для спеціалістів тієї чи іншої професії. Завдання професійної етики полягає у сприянні й втіленні гуманістичних імперативів у специфічні умови професійної діяльності, встановленні меж бажаного, дозволеного і неприпустимого, обґрунтуванні морально-професійного ідеалу та певного зразку, еталону, взірця поведінки, нормативного ідеалу в конкретній сфері професійної діяльності. Професійна етика не регламентує поведінку людей. Натомість, своїми рекомендаціями вона виробляє у працівників здатність до максимальної моральної орієнтації, до встановлення моральних меж застосування творчих прийомів, тим самим визначаючи лише основні моральні норми і принципи професійної поведінки. Спосіб же поведінки у кожному окремому випадку визначається самою особистістю, стає справою її морального досвіду [10, с.18].

Професійна етика не є наслідком нерівності у мірі моральності різних професійних груп. Але до представників професій, що пов'язані з долею, здоров'ям, іміджем, репутацією, інтересами людей, суспільство висуває особливо високі моральні вимоги. Це стосується таких видів діяльності, де залежно від морального потенціалу працівників можуть породжуватись дуже гострі моральні колізії, які в інших видах діяльності виникають лише епізодично, – що з'являються там, де вирішуються питання життя і смерті, здоров'я, свободи та гідності людини, де моральні якості спеціаліста набувають вирішального значення. Специфіка трудової моралі тих професійних груп, об'єктом діяльності яких є духовний світ особистості, полягає в наявності сукупності особливих вимог, додаткових норм, які регулюють поведінку членів названих професійних груп у їх ставленні до об'єкту праці і через нього до суспільства, а також взаємини всередині цих професійних груп. У

цих професіях на основі загальних принципів моралі виробляються своєрідні кодекси честі, професійної поведінки, котрі поряд із загальноморальними правилами містять і увесь досвід даного виду людської діяльності. Більше того, у деяких професіях навіть сама фахова спроможність спеціаліста багато в чому залежить від його моральних якостей. Це насамперед стосується праці вчителя, лікаря, юриста, керівника, військового, дипломата, журналіста та ін. [10, с.25].

У зв'язку з тим, що самі професії відрізняються не тільки за об'єктом і обсягом трудових зусиль, а й за цілями впливу, розрізняють конкретні види професійної моралі і, відповідно, професійної етики: етика політична, юридична, дипломатична, медична, педагогічна, військова, депутатська, етика менеджера, вченого, журналіста, працівника сфери обслуговування і т.д.

Особливим проявом професійної етики виступає економічна етика ("ділова етика", "етика бізнесу"). Започаткував економічну етику ще Аристотель, а згодом формуванню етики бізнесу сприяла протестантська Реформація, з якою було тісно пов'язане виникнення капіталізму в Європі в XVI ст. На противагу середньовічній католицькій ідеології, котра стверджувала, що отримання торговельного прибутку підлягає моральному осуду, протестантизм уможливив формування етики бізнесу внаслідок морального освячення прагнення до прибутку, причому винагорода фінансовим успіхом трактувалась як знак прихильності Бога. Світська версія протестантської етики бізнесу стала важливою складовою західної суспільної культури. На сучасному етапі однією з перших етико-економічних концепцій була концепція Г. Форда. Він вважав, що щастя і добробут добуваються тільки чесною працею і що в цьому полягає етичний здоровий глузд. Відтак, засаднича ідея сучасної етики бізнесу: можна бути водночас доброчесним і процвітаючим у бізнесі, причому моральна чеснота необхідна умова для успіху [13, с.93].

Етика бізнесу – це сукупність норм поведінки підприємця, вимоги, що пред'являються культурним товариством до його стилю роботи, характеру спілкування між учасниками бізнесу, їх соціального вигляду. Це – етика ведення переговорів з партнерами, етика складання документації, використання етичних методів конкуренції [13, с.94].

Ділова етика ґрунтується на повазі до інтересів не лише своєї фірми, а й партнерів, клієнтів і суспільства в цілому. Дане правило поширюється і на конкурентів – заборонено заподіювати їм шкоду прийомами, що виходять за рамки конкурентної боротьби. Етика виступає за отримання благ максимальною кількістю учасників ринку та рівні можливості доступу до них. Відтак, основою сучасної ділової етики є соціальний контракт (неформальна угода компанії і її зовнішнього оточення про єдині норми поведінки) і соціальна відповідальність фірми (максимальне використання її переваг і зведення до мінімуму недоліків, що стосуються як учасників бізнесу, так і суспільства у цілому) [17, с.47].

Етика бізнесу включає в себе діловий етикет, який формується під впливом традицій і певних сформованих історичних умов конкретної країни. Слово «етикет» (фр. ярлик, етикетка) у буквальному перекладі означає звід правил поведінки в суспільстві, що стосуються зовнішнього ставлення до людей (поводження з навколишніми, форми звертання й вітання, поведінки в громадських місцях, манери й одяг тощо), або певні церемоніали. Етикет, знання законів і правил, є одним з головних способів грамотного формування іміджу керівника, співробітника або фірми в цілому. Діловий етикет можна визначити як сукупність правил поведінки (ведення ділових переговорів, нарад, офіційних прийомів, взаємини в трудовому ко-

лективі, прийом на роботу, звільнення, прийом відвідувачів, заохочення й покарання, ділові відносини керівника з підлеглими, діловий стиль (дрес-код) і імідж і т. д.), прийнятих у діловому світі. Володіння правилами і прийомами ділового етикету сприяє формуванню справжнього авторитету керівника, повазі з боку підлеглих, більш високому рівню їхньої мотивації до праці, попередженню конфліктів, підвищенню престижу установи й ефективній роботі в цілому [14, с.62-63].

Етика бізнесу в широкому сенсі – це сукупність етичних принципів і норм, якими повинна керуватися діяльність організацій та їх членів у сфері управління і підприємництва. Вона не є простим набором певних моральних стандартів, а виступає інструментом аналізу і вирішення проблем, які постають перед людиною, що займається бізнесом [13, с.98]. За умов історичних змін в організації сучасного ділового світу етика бізнесу стає важливою складовою культури підприємництва, зростання рівня корпоративності.

Корпоративна етика, на відміну від універсальної, зумовлена особливостями діяльності і цілями даної організації, а також стереотипами поведінки, що історично склалися в даній організації. Поштовхом до її формування стали проблеми і кризові ситуації та зловживання у різних сферах професійної діяльності корпорацій (продаж неякісних товарів, підкуп, хабар). Вона є частиною ширшої, нормативної, системи, так званої корпоративної культури. Остання включає не тільки етичні, а й інші цінності, а також переконання, ритуали, символи [7, с.92]. Вона охоплює явища різних порядків: етичну оцінку як внутрішньої, так і зовнішньої політики організацій у цілому; моральні принципи членів організації, тобто професійну мораль; моральний клімат в організації; зразки моральної поведінки; норми ділового етикету як ритуалізовані зовнішні норми поведінки [17, с.45-46].

Формуванню корпоративної етики сприяють спеціальні методи: 1) корпоративні кодекси як звід правил ділового спілкування, які є центральним елементом корпоративної етики; 2) «карти етики» – набір етичних правил і рекомендацій, що конкретизують етичний кодекс для кожного співробітника; також вони містять ім'я і телефон консультанта компанії з етичних питань; цей метод активно застосовується в японських компаніях; 3) комітети або певні спеціалісти з етики, які цілеспрямовано напрацьовують етичну політику компанії, а також вирішують конкретні етичні проблеми, які виникають в професійній практиці [7, с.140].

За оцінкою журналу Fortune в США 450 з 500 кращих американських компаній і майже 50% всіх інших мають етичні кодекси [11, с.32]. Останнім часом етичні кодекси почали розробляти і впроваджувати в життя і найбільш життєздатні українські організації. Ключовими стандартами компетенцій (робочої поведінки) в них є такі: орієнтація на клієнта, мотивація на успіх, надійність, творчість, доброзичливі стосунки керівництва з персоналом, командна робота та ін. [9, с.93].

Висновки та пропозиції. Призначення професійної етики пов'язано з гуманізацією суспільної праці. Новий період у розвитку професійної етики настав в другій половині ХХ ст. Він відображає реалії сучасної цивілізації: формування єдиної світової системи господарювання і світових систем комунікацій, найвищий рівень кооперації в процесі виробництва, все зростаючий рівень техногенної небезпеки для існування кожної окремої людини і планети в цілому. Характерною особливістю розвитку професійної етики на сучасному етапі є дедалі глибша диференціація норм моральності залежно вже не просто від професії, а від її окремих спеціалізацій.

Розвиток партнерських відносин і зростаюча залежність бізнесу організацій як на національному, так і міжнародному ринку стимулювали розвиток ділової етики. Етичні вимоги знаходять відображення в професійних і корпоративних кодексах і стають ядром корпоративної культури організацій.

У сучасному бізнесі корпоративна етика виступає однією із найважливіших умов для успішної діяльності організації, цілісним підґрунтям її динамічного зростання та своєрідною гарантією до підвищення ефективності, оскільки приводить до спільної гармонійної внутрішньої узгодженості орієнтирів та прагнень співробітників, а не простого виконання наказів.

Кодекси корпоративної етики забезпечують соціальну відповідальність і високу ділову етику компаній. На сьогодні такі кодекси регламентують загальну моральну атмосферу в компанії, відносини між статтями, дискримінацію, контакти і систему звітності, подарунки, безпеку продукції, відносини між працівниками і їх безпосереднім керівництвом, участь у політичній діяльності, фінансову практику, корупцію, конфлікт інтересів, відповідальний підхід до рекламної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алехина И.* Имидж и этикет в бизнесе / И. Алехина. – М.: Дело, 2003. – 112 с.
2. *Архангельская М.Д.* Бизнес-этикет, или Игра по правилам. – М., 2007. – 160 с.
3. *Ботавина Р.Н.* Этика деловых отношений: Учеб. пос. / Р.Н. Ботавина. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 208 с.
4. *Етика ділового спілкування:* Навч. посіб. / За ред. Т.Б. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344с.
5. *Задихайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В.* Корпоративне управління: Навч. посіб. – Харків: Еспада, 2003. – 688 с.
6. *Ладатко Л.В.* Этика и культура управления: Учеб. пособ. – Ростов на Дону: Феникс, 2006. – 317 с.
7. *Петрунин Ю.Ю., Борисов В.К.* Этика бизнеса. – М.: Дело, 2000. – 280 с.
8. *Помаранська Н.Є.* Основи професійної етики та культура спілкування. – Рівне, 2011. – 53 с.
9. *Рихліцька О.Д.* До питання корпоративної етики в сучасній організації // Гуманітарний часопис. – 2011. – № 1. – С. 89-97.
10. *Романовський О.Г.* Ділова етика: Навч. посіб. / О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, О.М. Лапузіна. – Харків: НТУ “ХП”, 2006. – 364 с.
11. *Салливан Дж.* Нравственный компас бизнеса: деловая этика и корпоративное управление как средства борьбы с коррупцией // Глобальный форум по корпоративному управлению. – Фокус 7. – Вашингтон, 2009. – 60 с.
12. *Сердюк О.О.* Методологічні аспекти аналізу етичних проблем в бізнесі // Постнекласичні дослідження. – XXI (сьомий випуск). – К.: ЦГО НАН України, 2002. – С. 348-360.
13. *Сидоренко С.В.* Теоретико-методологічні засади аналізу етики бізнесу // Гуманітарний вісник ЗДА. – 2009. – Випуск 39. – С. 91-106.
14. *Стоян Т.А.* Діловий етикет: моральні цінності і культура поведінки бізнесмена: Навч. посіб. / Т.А. Стоян. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 232 с.
15. *Фритцше Д.Дж.* Этика бизнеса. Глобальная и управленческая перспектива. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2002. – 327 с.
16. *Шавкун І.Г.* Методологічні проблеми концепції етичної компанії в бізнесі // Гуманітарний вісник ЗДА. – 2009. – Вип. 39. – С. 44-54.

REFERENCES

1. Alekhyna Y. Ymydzh y yetyket v byznese / Y. Alekhyna. – M.: Delo, 2003. – 112 s.
2. Arkhangelskaya M.D. Byznes-yetyket, yly ygra po pravylam. – M., 2007. – 160 s.
3. Botavyna R.N. Yetyka delovykh otnosheniy: Ucheb. pos. / R.N. Botavyna. – M.: Fynansy y statystyka, 2004. – 208 s.
4. Etyka dilovoho spilkuвання: Navch. posib. / Za red. T.B. Hrytsenko, T.D. Ishchenko, T.F. Melnychuk. – K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2007. – 344s.
5. Zadykhailo D.V., Kibenko O.R., Nazarova H.V. Korporatyvne upravlinnia: Navch. posib. – Kharkiv: Espada, 2003. – 688 s.
6. Ladatko L.V. Yetyka y kultura upravlenyya: Ucheb. posob. – Rostov na Donu: Fenyks, 2006. – 317 s.
7. Petrunyn Yu. Yu., Borysov V.K. Yetyka byznesa. – M.: Delo, 2000. – 280 s.
8. Pomaranska N.Ye. Osnovy profesiinoi etyky ta kultura spilkuвання. – Rivne, 2011. – 53 s.
9. Rykhlytska O.D. Do pytannia korporatyvnoi etyky v suchasni orhanizatsii // Humanitarnyi chasopys. – 2011. – N 1. – S. 89-97.
10. Romanovskyi O.H. Dilova etyka: Navch. posib. / O.H. Romanovskyi, O.S. Ponomarov, O.M. Lapuzina. – Kharkiv: NTU “KhPI”, 2006. – 364 s.
11. Sallyvan Dzh. Nравstvennyy kompass byznesa: delovaya etyka y korporatyvnoe upravlenyye kak sredstva borby s korruptsyeyu // Globalnyy forum po korporatyvnomu upravlenyyu. – Fokus 7. – Vashington, 2009. – 60 s.
12. Serdiuk O.O. Metodolohichni aspekty analizu etychnykh problem v biznesi // Postneklasychni doslidzhennia. – XXI (somyi vypusk). – K.: TSHO NAN Ukrainy, 2002. – S. 348-360.
13. Sydorenko S.V. Teoretyko-metodolohichni zasady analizu etyky biznesu // Humanitarnyi visnyk ZDIA. – 2009. – Vypusk 39. – S. 91-106.
14. Stoian T.A. Dilovyi etyket: moralni tsinnosti i kultura povedinky biznesmena: Navch. posib. / T.A. Stoian. – K.: Tsentr navchalnoi literatury, 2004. – 232 s.
15. Frytsshe D.Dzh. Yetyka byznesa. Globalnaya y upravlencheskaya perspektyva. – M.: ZAO «Olymp-Byznes», 2002. – 327 s.
16. Shavkun I.H. Metodolohichni problemy kontseptsii etychnoi kompanii v biznesi // Humanitarnyi visnyk ZDIA. – 2009. – Vyp. 39. – S. 44-54.